

Kehitysvammaliiton lausunto: Apuvälinepalveluiden laatusuositus ja valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2026 päivitys

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/11042/2025.

Kehitysvammaliitto kiittää pyynnöstä lausua asiassa. Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 50 000 kehitysvammaista ja noin 120 000 puhevammaista ihmistä, selkokielen tarvisijoita arvioidaan olevan jopa 632 000–812 000 henkilöä. Selkokielen tarpeen taustalla voi olla esimerkiksi kehitysvamma, lukivaikeus, muistisairaus tai se, että suomi tai ruotsi ei ole äidinkieli.

Kehitysvammaliitto edistää kehitys- ja puhevammaisten ihmisten tasa-arvoa ja osallistumista yhteiskunnassa, kehittää palveluja sekä edistää alan tutkimusta. Liitto edustaa yli 90 jäsenorganisaatiota, jotka toimivat vammaisten ihmisten hyväksi.

2.1 Apuvälinepalvelua ohjaavat lait ja säädökset

Ovatko kommentoitavat kappaleet ja luovutusperusteet selkeitä ja ymmärrettäviä?

Ei.

Mikäli vastasit että ei, niin tee tähän ehdotus tekstin selkeyttämiseksi

Ehdotamme tekstiin täsmennystä apuvälineen käytön opetukseen/ohjaukseen liittyen: ”Asiakkaan ja tukiverkoston tarpeen mukaisella ja riittävällä apuvälineen käytön opetuksella/ohjauksella varmistetaan apuvälineen tarkoituksenmukainen ja turvallinen käyttö.”

Perustelut: Ehdotamme muutosta, koska kommunikoinnin apuvälineiden opetuksen määrä ja laatu vaihtelevat nykytilanteessa merkittävästi. Kehitysvammaliiton saamien yhteydenottojen perusteella opetus on paikoin riittämätöntä ja puutteellista ja apuvälineen käytön opetteleminen jää asiakkaan ja hänen tukiverkostonsa omalle vastuulle. Tästä syystä lisäisimme tekstiin ”Asiakkaan ja tukiverkoston tarpeen mukaisella ja riittävällä...”.

2.1.2 Vammaispalvelulain mukaiset palvelut

Ovatko kommentoitavat kappaleet ja luovutusperusteet selkeitä ja ymmärrettäviä?

Ei.

Mikäli vastasit että ei, niin tee tähän ehdotus tekstin selkeyttämiseksi

Vastaus, perustelut: Kappaletta tulee selventää kommunikointiin tarvittavien apuvälineiden ja niiden käyttämiseen tarvittavan ohjauksen sekä niihin liittyvän yhteistyön osalta. Ongelmana on, että kommunikoinnin apuvälineisiin liittyvät käytännöt ja vammaispalvelulain soveltamiseen liittyvät ohjeet ja käytännöt vaihtelevat alueittain.

Kehitysvammaliiton tietoon on tullut tilanteita, jossa kommunikoinnin apuvälinettä tarvitseva henkilö on jäänyt ilman tarvittavia apuvälineitä, koska häntä ei ole hyväksytty erikoissairaanhoidon. Erikoissairaanhoidon kriteerit apuvälinearviointiin ovat tiukentuneet entisestään ja suunta on jo pitkään ollut se, että erikoissairaanhoido painottuu kielellisesti ja kommunikatiivisesti osaavien apuvälinearviointien tekemiseen. Asiakkaan pitäisi pystyä osoittamaan runsaasti taitoja apuvälineen käyttöön jo ennen arvioon menoa tai viimeistään arviokäynnillä apuvälinekeskuksessa, mutta tämä on asiakkaalle mahdotonta, jos hän ei ole saanut kokeilla apuvälinettä. Lisäksi tietoon on tullut tilanteita, joissa apuvälinettä ei ole luovutettu vedoten siihen, että henkilö ei osaa sitä käyttää eikä hänelle ole annettu mahdollisuutta kokeilla sitä arjen aidoissa toimintaympäristöissä. Vammaispalveluista voi hakea apuvälineen käytön ohjausta, mutta silloin kommunikointikeinon ja apuvälineen valinta tulisi olla jo tehtynä terveydenhuollossa, jotta vammaispalvelujen tehtävä voisi toteutua. Näiden ongelmien seurauksena osa kehitysvammaisista ihmisistä on jäänyt ilman kommunikoinnin apuvälineitä tai tarvitsemaansa muuta tukea kommunikointiin.

3 Toimintakyky apuvälinepalvelun perustana

Ovatko kommentoitavat kappaleet ja luovutusperusteet selkeitä ja ymmärrettäviä?

Ei.

Vastaus ja Perustelut vastaukselle

Ehdotamme tekstiin seuraavaa lisäystä: ”Apuvälinettä tarvitsevan henkilön toimintakyvyn ja toimintamahdollisuuksien arviointi eri toimintaympäristöissä tulee yhteensovittaa apuvälinearviointiin.”

ICF-luokituksen käyttöön ohjataan lääkinnällisen kuntoutuksen piirissä ja apuvälinepalveluissa, mutta käytännössä luokitukseen sisältyviä ympäristötekijöitä ei huomioida riittävästi. Tämä näkyy esimerkiksi siten, että kommunikoinnin apuvälineiden käytön ohjaus asiakkaan arjessa on riittämätöntä eikä toimintaympäristön erilaisia tilanteita huomioida apuvälineprosessissa.

Tämä koskee esimerkiksi lapsia ja nuoria, joiden kohdalla ympäristötekijät pitävät sisällään myös koulun ja varhaiskasvatuksen. Näiden toimintaympäristöjen ammattilaisten käsitteet ja toimintaa tukevat ajattelumallit lapsen tukemisesta eroavat terveydenhuollon kuntoutukseen liittyvistä käsitteistä ja malleista. ICF-luokituksen käyttäminen ja kommunikoinnin apuvälineiden käyttöön ottaminen näissä toimintaympäristöissä edellyttää yhteistyötä ja vuoropuhelua asiakkaalle tukea antavien toimijoiden kanssa, jotta ICF-luokitus ja kommunikoinnin apuvälineet saadaan aidosti käyttöön.

4 Apuvälinepalveluprosessi

Ovatko kommentoitavat kappaleet ja luovutusperusteet selkeitä ja ymmärrettäviä?

Ei.

Vastaus ja perustelut vastaukselle

Kehitysvammaliiton tietoon on tullut, että apuvälineprosessin toteutumisessa on vaihtelua eri alueiden kesken, mikä asettaa asiakkaat eriarvoiseen asemaan eri alueiden kesken. Apuvälinearviointiin pitäisi kuulua eri vaihtoehtojen tarkka arviointi ja myös apuvälineiden kokeileminen arjen eri toimintaympäristöissä ennen varsinaista päätöstä siitä, mikä apuväline jää asiakkaalle käyttöön. Apuvälinearvioinnissa pitäisi olla myös mahdollista vaihtaa tai yksilöidä sekä muokata apuvälinettä vastaamaan paremmin yksilöllisiin tarpeisiin sekä ohjata sen käyttöä tarvetta vastaavasti. Prosessiin

kuuluisi myös seuranta. Nykyisellään apuvälineprosessi on tarpeisiin nähden riittämätön ja paljon jää asiakkaan sekä hänen lähipiirinsä vastuulle.

Lisäksi erityisesti kehitysvammaisten puhevammaisten kohdalla puheterapiaa ei enää myönnetä tai suositella tarpeen mukaan, edes silloin kun asiakas saa uuden kommunikoinnin apuvälineen tai siihen olisi ilmeinen tarve. Näin asiakkaan käytettävissä ei myöskään ole ammattilaista, joka ottaisi vastuun kommunikoinnin apuvälineisiin liittyvistä puutteista, silloin kun ne havaitaan arjessa tai voisi ottaa vastuun apuvälineen käytön jatko-ohjauksesta arkeen apuvälineprosessin jatkoksi, tarvittaessa yhdessä vammaispalvelun kommunikaatio-ohjauksen kanssa. Tämä kaikki asettaa kehitysvammaiset asiakkaat eriarvoiseen asemaan. Erityisesti aikuisten ja nuorten kehitysvammaisten tilanne on vaikea.

6.2.1 Hyvinvointialueiden vastuu

Ovatko kommentoitavat kappaleet ja luovutusperusteet selkeitä ja ymmärrettäviä?

Ei.

Vastaus ja perustelut vastaukselle

Kappaleissa tulee vahvistaa hyvinvointialueen vastuuta palvella eri vammaryhmiä ja tarpeita yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi, jotta yksilölliset ja oikea-aikaiset palvelut toteutuvat.

Kehitysvammaliiton saamien yhteydenottojen mukaan kommunikoinnin apuvälineiden saatavuus on heikentynyt. Yhteydenottojen perusteella on ilmennyt, että kommunikoinnin apuvälineiden saatavuutta ja niihin liittyvää osaamista ei ole tarvetta vastaavalla tavalla perusterveydenhuollossa, vaan apuvälinepalvelut painottuvat erikoissairaanhoidon. Samaan aikaan erikoissairaanhoidon tiukentanut kriteereitä päästä apuvälinearviointiin (ks. myös kohta 2.1.2.). Tietoa ja osaamista kommunikoinnin apuvälineistä ei voi olla perustason ammattilaisilla, jos asiaa ei ole resursoitu osaksi työtä. Kommunikoinnin apuvälineisiin liittyvä saatavuuden ja osaamisen kehittäminen tulisi nostaa erityisen seurannan kohteeksi.

Myös muistin (kognition/muistitoimintojen) apuvälineiden luovutuskäytännöt vaihtelevat hyvinvointialueittain, eikä niistä ole riittäviä yhtenäisiä ohjeita. Tämä on johtanut siihen, että moni kognition apuvälineistä hyötyvä ihminen jää ilman niitä. Tämä on selvä ongelma ja tarve hyvin tiedossa, koska apuvälineistä hyötyvät kehitysvammaisten ihmisten lisäksi muun muassa muistisairaant ihmiset, jotka ovat kasvava väestöryhmä.

6.3 Apuvälineen huolto/korjaus

Ovatko kommentoitavat kappaleet ja luovutusperusteet selkeitä ja ymmärrettäviä?

Ei.

Vastaus ja perustelut

Ehdotamme tekstiä täydennettäväksi huomiolla kommunikoinnin apuvälineistä: ”Kun huolletaan tai korjataan päivittäisessä suoritumisessa välttämätöntä apuvälinettä (esim. pääasiallinen liikkumisen apuväline tai kommunikoinnin apuväline), tulee se korjata viiveettä.”

On tärkeä kiinnittää huomiota siihen, että luovutusperusteet sisältävät esimerkkejä myös muista kuin liikkumiseen tarvittavista apuvälineistä, jotka ovat asiakkaalle välttämättömiä.

7 Oppaassa käytetyt käsitteet

Ovatko kommentoitavat kappaleet ja luovutusperusteet selkeitä ja ymmärrettäviä?

Ei.

Mikäli vastasit että ei, niin tee tähän ehdotus tekstin selkeyttämiseksi

Ehdotamme, että luovutusperusteissa käytetyn muistin apuvälineiden sijaan otetaan käyttöön käsite muistitoimintojen tai kognition apuvälineet. Muistin apuvälineet käsitteenä viittaavat kapeasti muistisairauksiin, jolloin muut tarpeet ja vammat voivat jäädä huomiotta, vaikka apuvälineistä hyötyvät myös muut kuin muistisairaavat henkilöt.

Espoossa 24.4.2026

Susanna Hintsala
toiminnanjohtaja
Kehitysvammaliitto ry

Kaisa Laine
asiantuntija, puhevammaisuus ja kommunikoinnin tukikeinot

Taro Katajisto
asiantuntija, avustava tietotekniikka

Susanna Rieppo
vaikuttamistoiminnan asiantuntija